

דף לתקשורת

6.11.2022

מדד
העלייה 2022

מדד העלייה 2022: הלכי הרוח בחברה הישראלית בנושא עולים ועלייה

סבטלנה צ'אצ'אשווילי-בולוטין¹, קארין אמית, נונה קושנירוביץ' ורית תלמי-כהן

מחקר חדש ומקיף שערך צוות החוקרות מהמכון להגירה ושילוב חברתי במרכז האקדמי רופין ד"ר סבטלנה צ'אצ'אשווילי-בולוטין, פרופ' קארין אמית, פרופ' נונה קושנירוביץ' וד"ר רית תלמי-כהן, בחן את תפיסות הציבור הישראלי באשר לעלייה ולעולים. במחקר מקיף זה נבנה מדד העלייה 2022, והוא מתפרסם עתה לציון שבוע העלייה שחל בתחילת נובמבר.

מדד העלייה הוא מדד שנתי הכולל שורה של מדדי משנה ומציג את הלכי הרוח של הציבור הישראלי באשר לעלייה ולעולים המגיעים לישראל מכל קצוות תבל.

שנת 2022 הייתה שנת שיא במספר העולים לישראל מאז גל העלייה הגדול בשנות התשעים של המאה העשרים. בתשעת החודשים הראשונים של השנה עלו לישראל² 52,300 עולים, פי שניים ממספר העולים אשר עלו אשתקד.

במהלך החודשים ספטמבר-אוקטובר 2022 הועבר סקר ל-816 משיבים בני 25-65, המהווים מדגם מייצג של הציבור הישראלי היהודי בישראל. איסוף הנתונים בקרב החברה הערבית בישראל נמצא בעיצומו ויושלם בהמשך. הסקר כלל שאלות על עלייה בכלל, וכן שאלות ייעודיות נוכח אירועי השעה – מלחמת רוסיה-אוקראינה והמלחמה באתיופיה – וסוגיות הקשורות לזכויות הצבעה לעולים שאך הגיעו לישראל.

מדיניות העלייה לישראל

• האם הציבור הישראלי היהודי יודע מהי מדיניות העלייה לישראל?

מדיניות העלייה לישראל מוגדרת בעיקרה באמצעות חוק השבות, הקובע מי זכאי לעלות לישראל נוסף על יהודים על פי ההלכה. בחוק נקבע כי הזכויות יוענקו גם לבן/בת זוג, לילדיו ולנכדיו של יהודי, ללא קשר לשאלה אם היהודי עדיין בחיים ואם הוא עולה יחד עם קרוביו לישראל.

מרבית המשיבים (65.8%) ידעו מי זכאי לעלייה מתוקף חוק השבות (זכאים לעלות יהודים וצאצאיהם שאין מניעה חוקית לכניסתם) – עם זאת שליש מהמשיבים כלל לא הכירו חוק זה. בתשובה לשאלה מי זכאי לעלות לישראל מתוקף חוק השבות השיבו 34.2% תשובה שגויה (25.6% מתוכם ענו "יהודים בלבד", 5.9% ענו "כל מי שמבקש לעלות ואינו בעל רישום פלילי" ו-2.7% ציינו שאינם יודעים).

¹ ליצירת קשר ולפרטים נוספים ניתן לפנות אל ד"ר סבטלנה צ'אצ'אשווילי-בולוטין, ראש המכון להגירה ושילוב חברתי, svetach@ruppin.ac.il

² נתונים אלו מתאריך 1.1.22-30.9.22 על בסיס נתוני משרד הקליטה, https://www.gov.il/he/departments/publications/reports/aliyah_2022

• למי לדעת הציבור הישראלי היהודי יש לאפשר עלייה לישראל?

לאחר הצגת חוק השבות נשאלו המשיבים **למי לדעתם יש לאפשר עלייה**. 47.3% ענו שיש לאפשר עלייה רק ליהודים על פי ההלכה, כולל למי שעברו גיור, 37.9% ענו שיש לאפשר עלייה לזכאים על פי חוק השבות, ו-14.7% ענו שיש לאפשר עלייה לכל מי שמעוניין להיות אזרח ישראלי. **מכאן שפחות מ-40% מהציבור היהודי תומכים בעלייה על פי חוק השבות.**

• אילו עולים הציבור הישראלי היהודי מעדיף לראות בישראל?

במדינות הגירה שונות בעולם יש מדיניות הגירה המתבססת על קריטריונים למיון על בסיס דמוגרפי, חברתי וכלכלי. בסדרה של שאלות התבקשו המשיבים לענות **אילו עולים היו רוצים לראות בישראל**. אף שרבים ציינו כי רמת הדתיות, רמת ההשכלה, היכולת הכלכלית, הגיל וארץ המוצא של העולים אינם חשובים בעיניהם, בכל זאת עולה מהתשובות כי חלק ניכר מהנשאלים היה רוצה לראות עולים **צעירים (18–39), משכילים, בעלי אמצעים כלכליים, חילונים ומסורתיים (לא חרדים).**

האם יש הלימה בין אומדן הציבור להיקף מספר העולים שהגיעו לישראל בשנת 2022 ובין מספר העולים שהגיעו אליה בפועל?

בסקר התבקשו המשיבים לציין את הערכתם באשר למספר העולים שהגיעו לישראל בתקופה 1.1.2022–31.8.2022 ממספר ארצות מוצא בולטות.

הממצאים מצביעים על **דיוק יחסי של המשיבים באשר למספר העולים מאוקראינה** (המשיבים ציינו כי בתקופה הנדונה עלו מאוקראינה כ-12,000 עולים לעומת 13,150 עולים לפי נתוני משרד הקליטה)³. אולם באשר להיקף העולים מרוסיה ומאתיופיה ניכרו פערים גדולים בין הערכות המשיבים ובין מספר העולים בפועל כמפורט להלן:

• הערכת חסר (יותר מפי שניים) כלפי עולים מרוסיה

קיים פער ניכר בין מספר העולים מרוסיה להערכת המשיבים ובין מספר העולים **מרוסיה בפועל** (המשיבים סברו כי הגיעו כ-9,000 עולים מרוסיה, ואילו בפועל הגיעו 23,508 עולים).

• הערכת יתר (יותר מפי שניים) כלפי עולים מאתיופיה

קיים פער יחסי ניכר בין מספר העולים שהגיעו מאתיופיה להערכת המשיבים ובין מספר העולים **מאתיופיה שעלו בפועל** (המשיבים סברו כי הגיעו כ-3,000 עולים מאתיופיה ואילו בפועל הגיעו 1,252 עולים).

תפיסות לגבי שילוב עולים בתעסוקה

הציבור הישראלי היהודי נשאל לגבי **שילוב עולים חדשים בתפקידים שונים**:

- רוב ניכר מקרב הנשאלים (74.9%) מסכימים שרופא עולה חדש יהיה המנתח שלהם או של בני משפחתם או שעולה חדש יהיה מטפל סיעודי בבן משפחתם (77.8%).
- אחוז נשאלים נמוך יותר (54.7%) מסכימים שעולה חדש יהיה ממונה עליהם בעבודה.

מכאן שעולים בתפקידי ניהול עלולים להיתקל ב"תקרת זכוכית".

³ נתונים אלו מתארכים 1.1.22–31.8.22 על בסיס נתוני משרד הקליטה, https://www.gov.il/he/departments/publications/reports/aliyah_2022

האם העולים נתפסים על ידי הציבור הישראלי היהודי בחברה היהודית כ"נטל" או כ"מנוע צמיחה"?

במסגרת הסקר חושבו והשוושו שני מדדים הנעים על סקלה של 1–5: מדד המבטא תפיסה של העולים כנטל (ככל שהערך גבוה יותר, כך העולים נתפסים כנטל גדול יותר. 5 מבטא את הנטל המקסימלי) ומדד נוסף המבטא תפיסה של העולים כמנוע צמיחה כלכלי וחברתי (ככל שהערך גבוה יותר, כך העולים נתפסים כמנוע צמיחה כלכלי וחברתי גדול יותר).

- בהסתכלות על שני מדדים אלו נראה כי **ככלל העולים נתפסים כמנוע צמיחה (3.27) יותר מאשר כנטל כלכלי וחברתי (2.52).**

- בחינת השאלה ביחס לעולים מאוקראינה ומאתיופיה מצביעה על אותו הכיוון אבל הפער גדול יותר ביחס לעולים מאתיופיה. **העולים מאתיופיה נתפסים כמנוע צמיחה (3.22) יותר מאשר כנטל כלכלי וחברתי (1.96).** הפער ביחס לעולים מאוקראינה קטן יותר (נטל= 2.63, צמיחה=2.99).

הסברים אפשריים להבדלים ביחס לקבוצות: מספרם הגדול יחסית של העולים מאוקראינה וההבנה שחלק מהם הגיעו כפליטים לזמן קצר.

האם הציבור הישראלי היהודי מסכים שבניו ובנותיו ילמדו עם תלמידים עולים חדשים באותה כיתה?

המשיבים נשאלו לגבי מידת הסכמתם או אי-הסכמתם לאפשרות שילדיהם או בן או בת משפחתם ילמדו באותה כיתה עם תלמיד עולה חדש.

- כ-**96%** מהמשיבים מסכימים או מסכימים מאוד שילדיהם ילמדו באותה כיתה עם **עולה חדש יהודי על פי ההלכה.**
- לעומת זאת, רק **62%** הביעו את הסכמתם שילדיהם ילמדו באותה כיתה עם **עולה חדש שאינו יהודי על פי ההלכה.**

במילים אחרות, כ-**38%** מהמשיבים מתלבטים או מתנגדים לאפשרות שילדיהם ילמדו בכיתה עם **עולה חדש שאינו יהודי על פי ההלכה.**

אקטואליה על קצה המזלג: עולים לארץ בעקבות מלחמות

המשיבים נשאלו לגבי שתי מלחמות מרכזיות המתחוללות כיום בעולם: מלחמת רוסיה-אוקראינה והמלחמה באתיופיה בתיגראי.

- לגבי **מלחמת רוסיה-אוקראינה** – **66.8%** מהמשיבים העידו כי הם **תומכים באוקראינה**, 29.2% אינם תומכים באף אחד מהצדדים ו-2.8% בלבד תומכים ברוסיה. 4% העידו שאין להם מידע בנושא.
- לגבי **המלחמה באתיופיה** – **47.5%** לא ידעו שיש **מלחמה באתיופיה**, 45.5% מהמשיבים לא תומכים באף אחד מהצדדים, 4.9% נוטים לצד הממשלה ו-2.1% נוטים לחזית העממית לשחרור תיגראי.

תפיסות הציבור בישראל באשר ל"ישראלים יוצאי ברה"מ לשעבר" בעקבות מלחמת רוסיה-אוקראינה

לאחר גל ההגירה מברה"מ לשעבר בשנות התשעים של המאה העשרים החל תהליך הבניה חברתית של קטגוריה רחבה אשר התייחסה למרבית יוצאי ברה"מ לשעבר כאל "רוסים" / "ישראלים רוסים" בישראל. נוכח מלחמת רוסיה-אוקראינה על שלל השלכותיה ביקשנו לבחון אם יש שינוי בתפיסה הציבורית הכוללת של עולים מרוסיה ומאוקראינה.

בסקר נשאלו המשיבים איך הם תופסים את זהותם של יוצאי ברה"מ לשעבר לפני פריצת מלחמת רוסיה-אוקראינה ואחריה.

- **לפני המלחמה – 47.9% מהמשיבים תפסו ציבור זה כ"רוסים"** ללא הבחנה בארץ מוצאם, 18.9% כרוסים או כאוקראינים לפי ארץ מוצאם, 18.1% כישראלים, 10.7% כ"ישראלים רוסים" ו-4.4% "אחר".
- **אחרי המלחמה – 29% מהמשיבים תפסו ציבור זה כ"רוסים"** ללא הבחנה בארץ מוצאם, 37.6% כרוסים או כאוקראינים לפי ארץ מוצאם, 19.4% כישראלים, 8.2% כ"ישראלים רוסים" ו-5.8% "אחר".

מכאן שההבחנה בין "רוסים" ל"אוקראינים" התחדדה מאוד אחרי המלחמה.

זכות הצבעה לעולים

האזרחות הישראלית מכוח חוק השבות מוענקת לעולים עם הגעתם לארץ. משניתנה לאדם אזרחות ישראלית, באפשרותו לממש את זכותו על פי חוק האזרחות ולבחור ולהיבחר לכנסת ישראל.

הסקר בחן את עמדות הציבור באשר לזכות לבחור לכנסת.

מהסקר עולה כי

- כ-45% מעוניינים להותיר את החוק באשר להצבעת עולים על כנו.
- כ-29% מעוניינים לשנות את החוק ולקבוע שהזכות להצביע תינתן לכל העולים רק בחלוף תקופה מוגדרת.
- כ-21% מעוניינים לשנות את החוק כך שהזכות להצביע מיד תינתן לעולים יהודים בלבד (כולל מתגיירים) ולשאר העולים רק בחלוף תקופה מוגדרת.
- רק 1% מהמשיבים מעוניינים לשנות את החוק כך שהזכות להצביע תינתן לעולים בהתאם לארץ מוצאם (כגון: יוצאי צרפת, אתיופיה, רוסיה וכו').
- כ-4% מהמשיבים בחרו בחלופה "אחר".

לסיכום: מהממצאים עולה כי כשליש מהציבור היהודי הבוגר בישראל אינו מכיר את חוק השבות. נמצא כי קיים פער בין המדיניות המוצהרת בחוק השבות ובין תפיסות החברה הישראלית בנוגע לעולים הרצויים. עם זאת, חשוב להדגיש כי החברה היהודית בישראל תופסת את העלייה ואת העולים כ"מנוע צמיחה" יותר מאשר כ"נטל". יחד עם זאת, אף שמשיבים רבים ציינו כי הם מסכימים שילדיהם ילמדו באותה ביתה עם עולה חדש שאינו יהודי על פי ההלכה, חלק ניכר מהנשאלים אינו מסכים לכך. באשר למתן זכות הצבעה לעולים חדשים עם הגעתם לישראל, רוב הציבור היהודי הישראלי מעוניין בשינוי החוק. נוסף על כך, למלחמת רוסיה-אוקראינה קיימת מודעת רבה בציבור, ואילו למלחמה באתיופיה הוא כלל אינו מודע. כמו כן, יש לשים לב כי בקרב החברה היהודית בישראל חל תהליך פירוק הקטגוריה "רוסים" שיוחסה במשך שנים ליוצאי מדינות בריה"מ לשעבר. קובעי המדיניות והגורמים הפועלים בשטח צריכים להיות מודעים לתהליכים אלו.